

צמצום ומניעה של אלימות במשפחה באוכלוסייה הבדואית בנגב

עירית אייזיק דלאל אסדי

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר): דורי ריבקיין
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

המחקר הוזמן על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"ד | ינואר 2024

"האישה לבד באלימות, אבל כאשר מחפשים פתרון, כל המשפחה המורחבת היא חלק. כך, נשים חוששות לפנות להתלונן כי הדבר משפיע על כלל משפחתן. שאישה נפגעת אלימות ברהט זה לא כמו בבאר שבע. מה שמאפיין זה מעגל המשפחה שהיא חיה בה. כל האחריות על הכתפיים שלה. כל צעד היא צריכה לחשב טוב מאוד. יש נשים שלא חושבות ופורצות את המעגל בבעיטה אחת וזה לצערי הרב חוזר אליהן בחזרה. הן משלמות מחיר על זה. הן לא לבד. **את לבד בטבל אבל לא בפתרון.**

(מי איתן?)

הבעל, הילדים, השכנה אפילו הבחור מהמכולת ליד"

מתוך ריאיון עם עובדת סוציאלית במרכז למניעת אלימות במשפחה בנגב

תקציר

רקע

אלימות כלפי נשים באוכלוסייה הבדואית בנגב ואלימות במשפחה בכלל הן חלק מתופעה כלל עולמית. לפי ארגון הבריאות העולמי, כ-30% מהנשים בעולם חוו במהלך חייהן אלימות פיזית או נפשית על ידי בן זוג. אלימות במשפחה (להלן: אלמ"ב) משפיעה על כל המשפחה המורחבת, במיוחד בחברות שהן מסורתיות וקולקטיביסטיות דוגמת החברה הבדואית. אולם, ישנם חסמים רבים שמונעים מנשים להתלונן על האלימות שהן חוות.

מטרת המחקר

מטרת המחקר היא לסייע למשרד הרווחה והביטחון החברתי לשפר את השירות והמענים המוצעים לאוכלוסייה הבדואית בנגב במרכזי מניעת אלמ"ב, בדגש על מניעת אלמ"ב. שאלות המחקר הן:

1. מה הם מאפייני תופעת האלמ"ב באוכלוסייה הבדואית בנגב?
2. אילו עקרונות פעולה, פרקטיקות ותוכניות למניעת אלמ"ב בעולם נמצאו מועילים?

שיטת המחקר

המחקר כלל שני רכיבים:

1. **סקירת ספרות בין-לאומית** שהתמקדה באיתור תוכניות התמודדות עם אלמ"ב בחברות מסורתיות ובעלות מאפיינים דומים לחברה הבדואית. סקירת הספרות התבססה על מאמרים ומחקרים עדכניים, אתרים ממשלתיים, כתבות בעיתונות, וכן אתרי עמותות וארגונים הפועלים למען אוכלוסיות דומות.
2. **17 ראיונות אישיים מובנים למחצה וראיון קבוצתי אחד** עם: נשות מקצוע במרכזים למניעת אלמ"ב ביישובים בדואיים בנגב; נשים וגברים מהאוכלוסייה הבדואית בנגב; אנשי ונשות מקצוע מומחים בתחום של אלימות במשפחה באוכלוסייה הערבית והבדואית.

ממצאים עיקריים

ממצאים מסקירת הספרות

מסקירת הספרות עלו **עקרונות מנחים** לבניית תוכניות מועילות למניעת אלמ"ב, בהם: שיתוף הקהילה כולה, שאחראית ליצור סביבת חיים בטוחה לכל חבריה; שיתוף האוכלוסייה המקומית מתוך כבוד ואמון הדדי; שיתוף מלא של נשים, אף שבחברות מסורתיות רבות ההנהגה היא בדרך כלל גברית.

עוד עלו מהסקירה דוגמאות לתוכניות מרחבי העולם, אשר נמצאו מועילות בחברות בעלות מאפיינים דומים לחברה הבדואית. התוכניות חולקו לארבעה תחומים: (1) תוכניות שקהל היעד שלהן הוא גברים ובהן הצעות לדרכים מגוונות לגיוס גברים לתהליכים של שינוי תפיסות; (2) תוכניות שקהל היעד שלהן הוא נשים, בעיקר תוכניות המדגישות שיפור מצב כלכלי; (3) תוכניות שבהן מעורבים אנשי דת, בעיקר הכשרות לאימאמים; (4) תוכניות שבהן המוקד הוא עבודה עם הקהילה כולה, מתוך תפיסה שאלמ"ב היא בעיה חברתית ולא אישית או משפחתית בלבד.

ממצאים מן הראיונות

מניתוח הראיונות עלו מאפיינים של החברה הבדואית שעשויים לסייע בהבנת תופעת האלמ"ב, בהם: מאפיינים חברתיים-כלכליים, חיים בחוסר ודאות בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים¹, פוליגמיה, היות החברה הבדואית חברה בשינוי ומעבר.

מן הראיונות עלו גם האתגרים והחסמים לצריכת שירותים למניעה וטיפול באלמ"ב. החסמים חולקו לשלוש קטגוריות: (1) חסמים בפנייה לקבלת סיוע, כמו למשל החשש לפגיעה בשמה הטוב של המשפחה ומיעוט מענים; (2) חסמים בפנייה למשטרה, כמו למשל חוסר הבנה של חלק מהנשים את המשמעות של הגשת תלונה וכן חוסר התאמה של תחנת המשטרה לצרכים של אישה וילדים במצוקה; (3) חסמים בנכונות לצאת למקלטים לנשים נכונות אלמ"ב לדוגמה בשל החשש של נשים להתנתק מהמשפחה שלהן פן לא יוכלו לחזור לביתן וכן חוסר התאמה של המקלטים למאפייני החברה הבדואית.

עוד עלה מן הראיונות במרכזים למניעת אלמ"ב כי המרכזים אינם ערוכים היום להשקיע את המשאבים הנדרשים לנושא המניעה, וזאת למרות ההכרה של עובדות המרכזים בחשיבות הנושא.

סיכום, מסקנות והמלצות

בדוח מוצגת סקירה בין-לאומית של תוכניות למניעת אלמ"ב בקרב אוכלוסיות שלהן מאפיינים משותפים עם האוכלוסייה הבדואית בנגב. כמו כן מוצגים ממצאים מראיונות שסייעו בהבנת המציאות בשטח בתחום מניעת אלמ"ב וכן במיפוי הצרכים, המענים הקיימים והחסמים לצריכתם.

מן הממצאים עלה כי מרכזי האלמ"ב במתכונתם הנוכחית אינם מותאמים להובלת פעילות של מניעה כי עיקר משאביהם מושקעים בתחום הטיפול, שנדרש גם הוא; מניעת אלמ"ב היא תחום עבודה קהילתי, ועליה להיות מובלת על ידי אנשי מקצוע מומחים בתחום ולשתף את האוכלוסייה המקומית לשם התאמת המענים לאופיו של כל ישוב וצרכיו. יש להמשיך ולהשקיע בבניית מענים ובפיתוח שירותים מותאמים לאוכלוסייה הבדואית, ובעיקר לשים דגש בהכשרת אנשי מקצוע מומחים בתחום.

---

¹ בדוח זה משמשים המונחים האלה לציון צורות התיישבות של האוכלוסייה הבדואית בנגב: **שמונה-עשר היישובים** – שמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות (עיר, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות); העיר רהט; המועצות המקומיות חורה, כסיפה, לקיה, ערערה בנגב, שגב שלום, תל שבע; יישובי המועצה האזורית אל-קסום: אום-בטין, א-סייד, דריג'את, כוחלה, מולדה, מכחול ותראבין א-צאנע; יישובי המועצה האזורית נווה מדבר: אבו קורינאת, קאסר א-סר, ביר הדאג' ואבו תלול. **מגורים בלתי מוסדרים** – מגורים מחוץ לשמונה-עשר היישובים.

בדוח מופיעות המלצות שהועלו על ידי המרואיינים ובהשראתם. בין ההמלצות:

1. **פיתוח תוכניות שקהל היעד שלהן הוא גברים:** מומלץ לפתח תוכניות עבור גברים, כמו למשל שיח עם גברים במקומות עבודה או מתן תמריצים לגברים שישתתפו בקבוצות בנושא תקשורת זוגית.
2. **פיתוח תוכניות שקהל היעד שלהן הוא בני נוער וצעירים:** מומלץ לפתח תוכניות עבור בני נוער וצעירים, כמו למשל שילוב תלמידים בפיתוח מיזם חברתי שעוסק בזוגיות בריאה ונטולת אלימות כחלק מפרויקט "מחויבות אישית" בבתי ספר תיכון, שילוב של תכנים בתחום מניעת אלמ"ב בפעילויות נוער אחרות כגון קבוצות ספורט או תוכניות במסגרת "שנת מעבר".
3. **פיתוח תוכניות שקהל היעד שלהן הוא נשים:** מומלץ לחזק את העבודה עם נשים. בין היתר מומלץ להקים מרכז שלא ישויך לרווחה או למשטרה, ויאגד את כל המענים לנשים. כמו כן מומלץ לפתח תוכניות להעצמה כלכלית של נשים.

תוכן עניינים

1	1. רקע
2	2. מטרת המחקר
3	3. שיטת המחקר
3	3.1 מערך המחקר
4	3.2 אתיקה
5	4. ממצאי הסקירה הבין-לאומית
5	4.1 עקרונות מנחים ואסטרטגיות התערבות למניעת אלמ"ב
7	4.2 תוכניות למניעת אלימות במשפחה
15	5. ממצאים מן הראיונות בישראל
15	5.1 מאפייני האוכלוסייה שתורמים לתופעת האלימות במשפחה
17	5.2 אתגרים וחסמים בצריכת שירותים למניעה וטיפול באלמ"ב
20	5.3 פעולות מניעה ועבודה עם גברים המתקיימות ביישובים
21	6. מגבלות המחקר
21	7. סיכום, מסקנות והמלצות
21	7.1 מסקנות והמלצות שעלו מן הסקירה
23	7.2 המלצות – מחשבות והצעות של המרואיינים ובהשראתם
25	עוד פרסומים של המכון בנושא
27	מקורות